

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ОУН З “МАЛИМИ” ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПРАВО- РАДИКАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ

Тарас МАРИСКЕВИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра історичного краєзнавства

Організація Українських Націоналістів (ОУН) була підпільною організацією, яка боролась за відновлення самостійної Української держави. Вагоме місце діяльності ОУН у міжвоєнний період було створення розгалуженої системи дипломатичних стосунків з іноземними державами, які б підтримували і надавали допомогу ОУН у їхній боротьбі. На прикладі співпраці з “малими” європейськими державами, автор висвітлює аспекти зовнішньополітичної діяльності ОУН.

Ключові слова: Організація Українських Націоналістів, Угорщина, Латвія, Литва, Естонія, Фінляндія, співпраця, дипломатія, представництва.

Вагоме місце в діяльності Організації Українських Націоналістів у міжвоєнний період займали стосунки з так званими “малими” європейськими державами тоталітарного спрямування та національно-визвольними рухами в Європі. Ці відносини мали неабияке значення як для практичної діяльності ОУН, так і для вироблення ідеологічних концепцій.

Є. Коновалець чітко усвідомлював значення фактору “малих” держав. Вони, можливо, не були б надійним захистом під час війни у Європі, не дали б потрібних коштів для нормальної функціонування ОУН, але вони могли стати союзниками ОУН. Злагоджена діяльність “малих” державних утворень дає, у результаті, гідні наслідки.

Саме тому ще у 20-х рр. Д. Андрієвський, керівник ресорту закордонних справ та закордонної політики УВО (а згодом ОУН) дістав завдання розбудувати мережу представництв ОУН у різних державах Європи, в тому числі й таких, як Угорщина, Фінляндія, Литва, Естонія, Латвія, Австрія, Румунія. З цим завданням Д. Андрієвський впорався блискуче. Вже на початку 30-х роках вся Європа була охоплена мережею націоналістичних “бюро” та представництв¹. Ці установи давали можливість оперативно знайти місцеві мас-медіа, а за їх посередництвом і місцеве населення з подіями в Україні, пропагувати українську справу, допомагали розрізненим емігрантам контактувати між собою, знаходили людей з середовища чужинців, які б добровільно бажали допомогти українському національно-визвольному руху.

Досить активними були спроби ОУН закріпитися на такому стратегічно важливому терені, як Угорщина. У 1919 р. консервативні сили, репрезентовані у цій країні адміралом М. Горті де Наджібаніай, перемогли сили більшовизму, реставрували монархію з домом Габсбургів на чолі. Згодом М. Горті став

регентом і фактичним диктатором Угорщини. Внутрішній лад цієї держави суттєво відрізнявся від націоналістичного ідеалу. Горті відверто недолюблював фашистських діячів на зразок Муссоліні та Гітлера – на його думку, їм бракувало освіти та інтелігентності. Однак геополітичні завдання диктували йому необхідність союзу саме з Німеччиною та Італією².

З українських сил він бажав мати справу з гетьманом П.Скоропадським, у якому бачив “брата по духу”: обоє походили з однакових суспільних верств, належали до одного і того ж покоління, обоє здійснили карколомну військову кар’єру. У 40-х рр. гетьмана звинувачували у тому, що він нібито отримав навіть значну грошову суму за відмову від українського Закарпаття, яке визнав сферою впливів Угорщини³.

Одним з найважливіших факторів, які загалом визначали українсько-угорське зближення, був той ревізіонізм стосовно версальсько-вашигтонських домовленостей, який був притаманний як для Угорщини, так і для України. Ні Угорщину, ні Україну не задовільняли ті територіальні межі, що були визначені в Парижі у 1919 р. Однак, деякі території (наприклад, Закарпаття), видавалися спірними як з точки зору однієї, так і другої сторони. Закарпаття започаткувало новий сильний вузол суперечностей у регіоні, який було розв’язано у 1939 році збройним шляхом не на користь України.

Перші спроби націоналістів закріпитися у Угорщині відмічаються досить пізно, та й то за італійським сприянням. 4 лютого 1933 р. Є. Онацький писав до Є. Коновальця: “Італія в дуже добрих відносинах з Мадярщиною, а там же Скоропадський – персона грата. Він же, як відомо з його лондонського видання, виявив теж великі польонофільські, чи, вірніше, галичанофобські тенденції... Чи не можна і нам звернути трохи уваги на Угорщину?”⁴ Відповіді від Коновальця не надійшло, а тому Онацький розпочинає діяльність на власну руку.

13 лютого 1933 р. Є. Онацький повідомляє Є. Коновальця, що зустрівся у Римі в присутності Мілени Рудницької з кореспондентом угорського офіціозу “Маджарсад” Байя. Вони ретельно вивчили карту Закарпаття і обговорили умови зближення між угорськими та українськими націоналістами. Такими умовами мали бути: а) ліквідація впливів гетьмана Скоропадського в Угорщині, б) ліквідація москвофільських груп мадяронів на Закарпатті⁵.

14 березня до Риму прибув міністр закордонних справ Угорщини Каньї, а 23 березня Б. Муссоліні оголосив своє бачення нової Європи. Згідно з планами Б. Муссоліні, у Європі передбачалося створення Великої Угорщини, до якої мали відійти деякі землі Югославії, Румунії та Чехословаччини. Зокрема Закарпаття, заселене переважно українцями, Б. Муссоліні визнав також угорською територією. Закарпатська карта почала активно грати на користь Будапешта.

Б. Муссоліні у цей час особливо боявся підвищення ролі Німеччини – особливо після приходу до влади у Берліні нацистів. Адже підвищення Німеччини означало б зниження ролі самого Б. Муссоліні. Тому на противагу планам А. Гітлера створити Третій Рейх з усіх етнічних німецьких земель, італійський

лідер заговорив про реставрацію Австро-Угорщини. У такому вигляді Дунайська держава могла успішно протистояти німецькому експансіонізму. Відповідно Угорщину потрібно було задобрювати будь-якими обіцянками за рахунок інших, менш важливих державних утворень або й бездержавних націй (приміром, України). Однак план Б. Муссоліні зазнав фіаско⁶.

З вересня 1933 р. Є. Коновалець отримав листа від Є. Онацького, в якому той повідомляв про хід Конгресу студентства. Зокрема, у листі твердилося: “З мадярами у нас були на диво сердечні відносини. Голова угорської делегації, д-р Менігард, здається, службовець міністерства закордонних справ, просто не відходив від мене. Говорили ми з ним і про Підкарпаття. В цій справі угорці дуже обережні. Не заперечують, що хотіли б повернення Підкарпаття – “з економічних причин”, але твердять, що то мало б відбутися тільки з доброї волі населення, ніколи не силоміць, і що населенню були б забезпечені всі належні права, та свободи”⁷.

16 вересня Є. Коновалець відповів Онацькому: “Ходить зараз про те, чи не були б Ви згодні зробити поїздку до Мадярщини, здобувши собі відповідні рекомендації від ваших сусідів (уряду Італії), бо тільки під тою умовою я надіюся, що Ваша місія могла б увінчатися успіхом. Прошу продумати і провідати все, як слід, і мені написати. Тоді можна буде більш точно думати над тим, що мали б Ви там робити. Крім того, відповідні рекомендації одержали б від Василя Вишиваного. Про це я вже з ним, від часу мого теперішнього побуту, говорив, і він дораджує нам таку поїздку, і вважає, що саме Ви повинні б туди їхати, але – рівно ж зазначає – що ми повинні б мати відповідні рекомендації і від Ваших сусідів”⁸.

В. Вишиваний, хоча і перебував поза лавами ОУН, однак з величезною симпатією ставився до націоналістів і часто допомагав їм. Маючи кровні стосунки з габсбургською династією (В. Вишиваний був племінником останнього імператора Австро-Угорщини, а згодом короля Угорщини Карла I; справжнє ім’я В. Вишиваного – Вільгельм фон Габсбург фон Льотрінген⁹), він мав неабиякі впливи у певних політичних колах Угорщини і міг реально вплинути на реноме ОУН у цій дунайській державі. Однак, очевидно, геополітичні візії Угорщини вже на той час розійшлися з консервативно-романтичними ілюзіями щодо реставрації габсбургського дому у Будапешті. Оточення Горті поступово з аристократів-ідеалістів перетворювалося на цілком прагматичних політиків, які не бажали союзу з українським націоналістичним рухом за протекцією принца крові, а бачили в ОУН суперників у питанні володіння Підкарпатською Руссю (Закарпаттям).

Врешті-решт поїздка Є. Онацького і спроба закріпитися на угорських теренах не принесла результату. Є. Онацький був у Будапешті на черговій науковій конференції і повернувся звідти надто розчарованим: було зрозуміло, що жодної співпраці не вийде¹⁰.

З цього часу акценти щодо Угорщини змінилися. Горті все більше підпадав під впливи угорських фашистів, очолюваних Ференцем Салаші. Відповідно ставлення до українців ставало все більш непримиренним. Українці відповідали тим же. У націоналістичній пресі другої половини 30-х рр. угорських політичних діячів називали не інакше, як “монголами”, “нащадками гуннської орди” тощо¹¹.

Ситуація ще більше загострилася у 1939 р., коли на Закарпатті почалися найактивніші державотворчі процеси. 14 березня 1939 р. Карпатська Україна проголосила свою державність, скликала всенародно обраний Сейм, який передав всю повноту влади священникові А. Волошину. Наступного дня Угорщина за підтримки Німеччини напала на Закарпаття і після тривалих і запеклих боїв заволоділа регіоном. При цьому гортисти надзвичайно жорстоко обходилися з українськими націоналістами, котрі захищали Закарпаття. Цілий ряд бійців “Карпатської Січі” – збройних сил Карпатської України – полягли від куль гортистів. Ряд українських націоналістів мусіли рятуватися¹².

273 чоловіки перейшли румунський кордон. У Великому Бичкові їх зустріли спочатку дуже привітно, однак у Бухаресті злякалися, що Угорщина може використати цей факт як казус Беллі і розпочати бойові дії з метою приєднання Трансільванії, що колись належала до “корони святого Стефана”. Тому всіх січовиків видали угорським військам. 18 березня полонених привезли в Тячів. Як згадує один з січовиків, “На вулицях велика юрба народу зібралася на військову парадку. Саме в цю юрбу впроваджено нас, гордих і незламних. Буря диких криків та обплывувань були першим привітом, який кинула юрба безборонному відділу у синіх мундирах. Зараз же за цим “привітом” прийшли удари, насамперед п’ястуками і копання, які згодом перемінилися у жахливу масакру. Озброєні мадяри били прикладами, кололи багнетами на крісах”¹³.

23 березня в’язнів посортували на дві категорії: “лендвел орсаг” – “польські громадяни” та “орос емігрант” – “емігранти з Росії”. Перших розстріляли у подвір’ї в’язниці, інших відправили на каторжні роботи.

Частину полонених було передано полякам. Польські власті, очевидно, не бажаючи сваритися з Угорщиною, одразу ж продемонстрували свою “добру волю”. 23 березня на горі Татарівка в присутності угорських офіцерів поляки розстріляли з кулеметів кілька десятків полонених українців. М. Вегеш наводить дані, коли українців поляки та угорці розпинали на деревах залізними скобами¹⁴. 21 липня 1939 р. поляки вчинили на Торунському перевалі масове вбивство 3,5 тис. січовиків¹⁵.

Частина українців, утримуваних у таборі Варюлапош, у середині 1939 р. дістали можливість емігрувати. В. Гренжа-Донський писав, що “Закарпатська Україна – це тепер тюрма народу”¹⁶.

Відповідно не могло бути ні про яку співпрацю між ОУН та Угорщиною. Угорщина від 1939 р. почала розглядатися як окупант і практично до 1943 року не було жодних контактів між українським націоналістичним рухом та представниками Угорщини¹⁷.

Влітку 1939 року уряд Карпатської України на чолі з прем'єром Ю. Реваєм у присутності Президента А. Волошина зустрівся у Венеції з А. Мельником та членами Вужчого ПУНу – Я. Барановським і О. Сеніком. Розглядалися питання співпраці між ОУН та керівництвом Карпатської України. А. Волошин погодився визнати А. Мельника як лідера українського національно-визвольного руху і підпорядкувати йому діяльність державного центру Карпатської України. У свою чергу Мельник обіцяв Волошину допомогу на міжнародному рівні і реальну військову допомогу у разі необхідності¹⁸. Окрім того ОУН видала цілу низку звернень з приводу подій на Карпатській Україні¹⁹.

Фактично Карпатська епопея завершила фрагментарну сторінку українсько-угорських стосунків у часи напередодні Другої світової війни. Геополітичні інтереси та непомірні апетити Угорщини, яка хотіла вирвати вигоди заради володіння Карпатською Україною – ідеальним природним авіаплацдармом на випадок війни – призвели до того, що ОУН в особі Угорщини знайшла свого залятого ворога.

Майже за тим же сценарієм розвивалися стосунки з іншою східноєвропейською державою – Румунією. Румунія віддавна розглядалася як особливий ворог українських націоналістів. Фактично з 1918 р. румуни розпочали активний наступ на українські землі, приєднавши до корони землі Буковини та Бесарабії²⁰. Внутрішня ситуація в Румунії нагадувала угорську, оскільки влада у цій державі перебувала у руках королівського дому Гогенцоллернів (споріднених з останнім німецьким кайзером), а також аристократії, що групувалася навколо трону. На відміну від Угорщини, фашистські (праворадикальні) сили в Румунії були значно сильнішими, але їх протистояння з королівськими силами викликали значну нестабільність у румунському суспільстві. Протягом 20–30-х років у Румунії відбулося принаймні п'ять державних переворотів, які ставали об'єктами ретельних дискусій у середовищі українських націоналістів.

Румунія, яка наприкінці Першої світової війни підтримала Антанту, дістала цілий ряд вигод із своєї зради Четвірного союзу. Насамперед це були територіальні розширення: Румунії дісталися значні території, населені угорцями, а також Буковина. Окрім того, Румунія увійшла до складу т.зв. Малої Антанти, до якої також входили й такі держави, як Югославія та Чехословаччина. Це дозволяло у зовнішньополітичному плані послуговуватися підтримкою і заступництвом Франції.

Українські націоналісти розпочали свою діяльність на теренах Румунії наприкінці 20-х – на початку 30-х років. Оскільки про легальне українське життя в державі, де навіть українська мова була заборонена у школах, було годі говорити, то перші українські націоналістичні організації виникали тут як студентські корпорації. У Чернівцях було дві таких корпорації – “Чорноморе” та “Запороже”. Члени цих корпорацій (побудованих у австро-німецькому студентсько-корпоративному дусі) почали створювати мережу Організації Українських Націоналістів на Буковині²¹. Найактивнішими діячами ОУН, які діяли на Буковині були О. Зибачинський та Д. Квітковський.

В. Желенський вважає, що вся українська націоналістична акція в Румунії була спеціально підготовлена та спровокована певними німецькими колами, що прагнули встановити у Румунії певну деструкцію, спрямовану на відрив цієї держави з під французького впливу.²²

Автори націоналістичних версій розвитку подій мовчать на той рахунок, чи були спроби контактів між ОУН та лідерами опозиційної румунської “Залізної гвардії”. Відомо лише, що “Українське Слово” свого часу приділяло чимало уваги подіям в Румунії і висвітлювало діяльність залізногвардійців на своїх сторінках. Принаймні до 1941 р. стосунки між керівництвом ОУН та румунськими фашистами були нейтрально-дружніми, незважаючи на політику, яку проводила на Буковині окупаційна влада.

Зокрема в одній із статей М. Сціборський аналізував стан речей на теренах Румунії. При цьому у статті вказувалося, що Румунія за сприятливих обставин у Новій Європі може стати геополітичною союзницею України²³.

Я. Оршан у 1938 р. детально прослідковує діяльність лідерів “Залізної гвардії”. Він зауважив, що прем’єр-міністр Румунії Й. Гога активно перехоплює гасла залізногвардійців, оскільки вбачає пряму небезпеку для себе в особі лідера “Залізної гвардії” Кодреану. Наступник Гоги, патріарх Крістя, очоливши уряд, також намагався втілювати гасла “Залізної гвардії”, увійшов у конфлікт з Кодреану і наклав на нього анафему. Згодом Кодреану було засуджено світським судом до 10 років каторги. За межі Румунії було вислано найближчого соратника Кодреану, міністра оборони в уряді Гоги Й. Антонеску²⁴.

Кодреану та Й. Антонеску – фактично два антиподи, якщо йдеться про ставлення румунських фашистів до української проблематики. Кодреану цінував можливість створення спільного фашистського блоку на сході Європи. Антонеску був більшим шовіністом і бачив Румунію великою державою, намагаючись плекати в сучасному йому суспільстві дух “Romania mare”, дух Римської імперії.

Сучасний румунський націоналізм, як і український, має в основі кілька не надто тривких факторів: історичну прив’язаність, пов’язаний з нею експансіонізм (під виглядом соборності чи повернення втрачених територій), а також ідею манакального месіанства (як українці, так і румуни твердили про своє “особливе призначення”, яке їм нібито дарувало Провидіння)²⁵. Відповідно інтереси двох сусідніх держав, лежачи в одній площині, не могли не перетнутися, оскільки реально Румунія не лише хотіла поступитися Буковиною, але й претендувала на ще більший шматок України²⁶.

Однак, вже на початку Другої світової війни питання про союз з Румунією відпав сам по собі, оскільки Румунія недвозначно проявила свою позицію у часи оборони Карпатської України, видавши українських військовополонених угорським властям²⁷.

У 1941 р., після нападу Німеччини на Радянський Союз, на території Буковини була реальна можливість створити українську владу. Очевидці твердять, що румуни ставилися на початках досить лояльно до українських націоналістів з

середовища мельниківців (в силу відірваності Буковини від решти західноукраїнських теренів, тут події відбувалися за іншим сценарієм і розкол Організації стався тут значно пізніше – у 1942 році). “Прибули двоє офіцерів румунів. Побачивши на наших рукавах жовто-блакитні опаски, злязять з коней і вітаються: “Слава Мельнику!” – по-українськи. Але через кілька днів все помінялося”, – згадує один з очевидців²⁸.

Румунська територія України дала для націоналістичного руху чимало кадрів. Серед них: О. Зибачинський, Р. Масікевич, І. Цулуй, Д. Квітковський, Я. Жуковський, К. Товстюк, Ю. Дідів та ін. На самому початку німецько-радянської війни з румунської території вийшов Буковинський курінь, сформований в основному з націоналістів. Цей курінь дійшов до Києва, де склав присягу на вірність українській Національній Раді, а згодом взяв участь у Похідних групах ОУН, виконуючи завдання у Криму, на Лівобережжі, на Кубані²⁹.

У 30-х роках роль зв'язкового між ПУН та Буковиною виконували Я. Барановський та його дружина А. Чемеринська, яка мала у Чернівцях своїх далеких родичів – родину Гузарів. Відповідно Я. Барановський найчастіше бував у Румунії, і саме він вів усі переговори з румунськими політичними та військовими чинниками. Щоправда, ці переговори закінчувалися здебільшого провалом.

Польські документи неодноразово повідомляли про те, що Я. Барановський в черговий раз відвідує Буковину. Наприклад, 6 липня 1937 р. Тернопільський воєводський уряд надіслав секретне розпорядження до воєводського коменданта державної поліції, у якому мовилося: “Отримано інформації, що на Буковині в Румунії з'явився Ярослав Барановський і правдоподібно намагається нав'язати сталі стосунки з краєм через польсько-румунський кордон. У тій акції братиме участь також Анна Чемеринська, що виступала дотепер на польсько-чехословацькому кордоні як кур'єр ОУН між Крайовою Екзекутивою і закордонним Проводом.

У зв'язку з тим Воєводство просить видати розпорядження, щоб обсервувати польсько-румунський кордон і затримати названих, якщо б вони прибули на польську територію. Про затримання слід негайно телефоном повідомити воєводський уряд”³⁰.

У цей час Я. Барановський активно розглядав можливості часткової переноски діяльності ОУН на інші терени Румунії, поза Буковиною і Бессарабією. Як приклад, розглядався Бухарест, де планувалося відкрити друкарню. Барановський був згоден не вести переговорів щодо таких тем, як статус Буковини, аби лише румуни дозволили ОУН створити на теренах Румунії базу для діяльності проти Польщі. Однак з Румунією переговорів не вийшло, а тому з 1937 р. на деякий час знову розпочалися тісні контакти між ОУН та Угорщиною. Відомо, що у березні 1937 р. Є. Коновалець та члени ПУН прибули до Будапешту і провели там ряд нарад³¹. Але, очевидно, це був епізодичний момент.

Після державного перевороту 1939 р. та анексії Буковини радянськими військами у 1940 р. переговори між ОУН та Румунією стали проблематичними і втратили свій сенс. Епізодичні переговори відбулися навесні 1944 року між командуванням УПА та румунським командуванням, але й вони дали надзвичайно мало. Таким чином, румунська карта залишилася слабо розіграною у політичній грі ОУН. І причина була більш ніж об'єктивна – територіальна суперечка між Румунією та Україною.

Надзвичайно цікаво і динамічно розвивалися стосунки ОУН з Прибалтійськими державами – Литвою, Латвією, Естонією і Фінляндією. В Естонії у 1918 р. було встановлено правий режим прем'єра (а з 1920 р. – Президента) Костянтина Патса. Патс, який за часів царизму виконував обов'язки мера Таллінна і був досить авторитетною і шанованою людиною. Однак його аристократизм сприяв тому, що він не розумів значення “третього стану”, а відповідно ультраконсерватизму, який базувався на третьостановості. Саме тому він був ладен шукати зв'язки з українськими національно-визвольними силами з середовища гетьманців, а не з націоналістами³².

К. Патс у 1933 р. добився прийняття Конституції, яка фактично перетворювала його на всесильного диктатора. Тоді ж лідери профашистського угруповання “Вап” організували змову проти Патса. Члени “Вап” були тісно пов'язані з ОУН, а Є. Коновалець у 1931 р. зустрічався з одним із лідерів цієї організації – Карлом Вайнемьянином. Патс розпорядився поставити “Вап” поза законом, а лідерів цієї організації було заарештовано. Після цього Естонія стала країною, де членам ОУН було надано режим найменшого сприяння.

Є. Онацький з сумом зазначає, що по всіх “прибалтійських країнах (окрім Литви, що має особливі історичні й актуальні причини придивлятися до українського руху) панує нероздільно московська емігрантська преса, що прищеплює громадянству Фінляндії, Естонії, Латвії свої “єдиноеділімські” погляди і оцінки, не зустрічаючи з нашого боку жадного опору”³³.

Ситуація у Литві була обумовлена багатьма факторами. Насамперед, Є. Коновалець був тісно пов'язаний з литовськими урядовими колами і отримав литовське громадянство. 8 лютого 1932 р. Є. Коновалець розіслав обіжник з таким текстом: “Повідомляється, що на день 16 ц.м. випадає десятирічний ювілей заснування університету в Каунасі, як теж 14-ті роковини незалежності Литовської Республіки.

Вважаю доцільним звернути на ці обставини увагу Панів і просити докласти зусиль, щоб різні українські організації з усіх тих держав, де перебуває наша еміграція, вислали на цей день привітальні листи або телеграми і то:

1. З приводу десятилітнього ювілею литовського університету на руки п. Бартовича: Каунас, Дуаналаяціо гатве 6.

2. З приводу 14-літніх роковин незалежності на руки президента Литовської Республіки: Ліетувос Республікос Президентас А. Сметона, Каунас, Ліетува.

3. Бажаним було б, щоб представники різних українських організацій в різних державах просили у цей день авдієнції у литовського представництва, і особисто на руки литовського представника склали відповідні gratуляції.

4. Зокрема звертаю увагу на те, щоб з приводу ювілею литовського університету переслали привітання особисто українські студенти та студентські організації у різних державах.

5. Від ОУН привітальний лист перешлю я сам.

6. Копію привітальних листів, або телеграм, висланих на руки президента Литовської Республіки прошу висилати одночасно на руки п. Бартовича”³⁴.

Того таки 1932 року Є. Коновалець був викликаний у Берні до поліції, яка представила надані їй польські документи про те, що Є. Коновалець насправді народився не у Каунасі, а у Галичині, на що Коновалець резонно зауважив, що він ніколи не був польським громадянином. Однак бернська поліція вимагала, аби Коновалець негайно покинув межі кантону. Тоді йому не залишалося нічого іншого, як звернутися по захист до литовського консульства у Берні та посольства Литви у Женеві. Швейцарські власті одразу ж вдалися до зворотнього ходу і залишили за Є. Коновальцем право мешкати у Швейцарії як литовському громадянинуві.

Однак Є. Коновалець перебував у роздумах: “Чи може краще покинути Женеву? Коли покинути, то куди їхати? Чи до іншої держави, чи до іншого кантону? Підходила б під увагу Льозанна. Також на розгляд можуть бути взяті Австрія, Італія, Бельгія і Німеччина, та, врешті, Литва. Чи переконувати Литву, коли б вони висловили бажання щодо мого виїзду, що то не було б доцільним і старатися залишитись у Женеві?”³⁵.

Є. Онацький у листі відповіді від 15 квітня 1932 р. радить: “Гадаю, що Вам було б найкраще залишитись в Швайцарії. Але, якщо б литовський уряд уважав за краще, щоб Ви виїхали (чого я не допускаю(то, можливо, кращим було б не настоювати. Але до Литви, в усякому разі, не їхати, – задалеко і для всіх нас не зручно. Щодо інших країн, то я не маю жодних заперечень до будь-якої з них”³⁶.

Як відомо, Коновальцеві вдалося таки настояти на необхідності свого подальшого перебування у Швейцарії і литовські офіційні дипломатичні структури йому у цьому допомогли.

Взагалі у Литві ОУН діставала підтримку уряду і держави більше, аніж будь-де у світі. Це була головна база для діяльності ОУН. Історія українсько-литовських взаємин сягає ще початку 20-х років. Саме тоді у Каунасі виникла станиця Української Військової Організації, очолювана сотником І. Рев’юком (псевдо Бартович). Пізніше він став уповноваженим ПУН для керівництва мережею ОУН у Литві. Він перебував у Каунасі, постійно тримаючи контакт з литовським урядом. ОУН діяла у Каунасі цілком відкрито і Рев’юка запрошували на всі урядові прийоми та виказували повне сприяння його діяльності. Тривалий час у Каунасі за литовський урядовий кошт друкувалися націоналістичні

українські видання “Розбудова Нації”, “Сурма”, “Націоналіст”. Звідси ж ця література потрапляла на територію Польщі та СРСР. Керували нелегальним перекиненням літератури та збором інформації Р. Сушко та О. Сенік³⁷.

Щоб забезпечити націоналістичним діячам свободу пересування, їм було надано литовське громадянство. Окрім Є. Коновальця литовське громадянство отримав і О. Сенік.

Причин лояльного і аж надто теплого ставлення Литви до України та ОУН було декілька. Насамперед президент А. Сметона бачив в ОУН реального союзника у боротьбі проти спільних ворогів – Польщі та СРСР. Для Сметони важливо було підтримувати екстремістські організації на теренах Польщі (українські, білоруські) задля стабільності у власній державі. Окрім того, уряд Сметони наприкінці 20-х років взяв активний ультранационалістичний (профашистський) курс, а тому підтримка ідеологічно спорідненої націоналістичної організації для Литви були справою честі (якщо врахувати, що жодних територіальних претензій у литовців та українців немає). Україну і Литву єднає спільна історія, спільне минуле, спільні інтереси.

У 1926 р. Польща планувала напад на Литву з метою територіальної анексії. Мережі ОУН стало відомо про цей факт і вона повідомила Є. Коновальця, відтак Коновалець – Рев’юка, а Рев’юк – литовський уряд. Уряд Литви надіслав ноту протесту Польщі і поставив питання на засіданні Ліги Націй. Таким чином Литву було врятовано від агресії сусідньої держави³⁸.

У Литві ОУН тісно співпрацювала з профашистською організацією “Летувос Шяуляй” (“Литовські стрільці”) та з Союзом визволення Вільнюса. СВВ ставив перед собою аналогічні з ОУН завдання: боротьба з Польщею за створення соборної держави. З ініціативи проф. М. Біришки (одного з творців литовської держави, міністра освіти у 1918–1919 роках) було створено Литовсько-Українське Товариство. Окрім Біришки та Рев’юка до його керівних структур входили такі відомі особи, як д-р Даузвардас, д-р Ю. Пуріцкіс (міністр закордонних справ у 1919–1920 роках), проф. Вільйоніс та інші. Товариство видавало бюлетень “Летувою Українечю Драугійос Жіньос”³⁹. Окрім того, Литва щедро фінансувала ОУН і входила у число основних кредиторів. О. Бойків згадував, що у 1937 р. він прийняв від литовського дипкур’єра у Парижі 2500 доларів для ОУН. Далі у спогадах стверджується, що “таких субсидій було більше, мені про них відомо як від Полковника, так і від О. Сеніка”⁴⁰.

Згадана справа з Є. Коновальцем та швейцарськими властями закінчилася цілком нормально. На ім’я генерального консула Литовської Республіки В. Сімона надійшла телеграма від Федерального департаменту Юстиції і Поліції Швейцарії:

“Пане Генеральний Консуле!

Маємо честь повідомити Вас, що Департамент Юстиції і Поліції Кантону Женеви зрезигнував з негайного виконання ухваленого видалення зі Швейцарії

литовського громадянина Євгена Коновальця. Пан Коновалець може, отже, залишитись у Швейцарії аж до дальшої ухвали, але повинен здержатися з приїздом до території кантону Женеви.

Прийміть, пане Генеральний Консуле, запевнення нашої високої поваги⁴¹.

Ще одним моментом, який зближував Україну та Литву, була німецька загроза. У 1934 р. Німеччина та Польща уклали договір про ненапад і з секретних джерел стало відомо, що Німеччина готова домовлятися з Польщею про можливість приєднання до неї Литви за рахунок уступлення Німеччині “Данцігського коридору”⁴².

18 листопада 1933 р. Д. Андрієвський писав до Є. Коновальця: “Подаю до Вашої інформації, що сьогодні литовський консул запросив мене до себе і, з доручення свого уряду, став розпитувати мене про Організацію. Я дав йому пояснення, які вважав потрібними і які відповідають дійсності.

Далі, застерігаючись, що це не торкається предмету нашої розмови, він запитав мене, як ми ставимося до гітлерівських плянів щодо наступу на Схід і колонізації східно-європейських просторів, бо тут, мовляв, загрожена і Литва.

Я висловив свою думку, зацитувавши деякі уступи з книги Гітлера та Розенберга, де сказано, що українці — це нижча раса, яка потребує німецького погонича, що Україна має бути сколонізована вихідцями з Західньої Німеччини і Саксонії. Пригадав плян німецької дипломатії, про який багато пишеться в французькій та бельгійській пресі, після якого Німеччина готова дати вільну руку Польщі на Україні ціною повернення коридора.

Маю враження, що це заспокоїло нашого приятеля⁴³.

Таким чином, Литва стала надійним союзником ОУН у міжвоєнних дипломатичних баталіях.

М. Капустянський мав цілком легально на теренах Литви організувати вишкіл для українських націоналістів, які мали вивчати військові дисципліни. Однак був і ряд незручних моментів. Насамперед, Литва була реально відрізана від Європи Польщею і доступ до неї був максимально ускладнений. По-друге, там через близькість Радянського Союзу та Балтійського моря постійно перебувала певна частина терористів з середовища НКВС і ГПУ, які робили життя українських націоналістів у Каунасі неспокійним. Так від куль невідомих терористів у Литві у міжвоєнний період загинули М. Кіндзерський та білоруський діяч Б. Барисовський.

Після Варшавського та Львівського процесів, які виявили значну частину мережі ОУН у Польщі, Литва поступово згортає свої програми допомоги ОУН.

У 1941 р. в одному з документів ОУН зазначається, що з Литвою у нас існують зв'язки, однак не конкретизуються, що це за зв'язки і наскільки вони є сильними. Однак відомо, що Є. Коновалець підтримував особисті контакти з литовським дипломатом Ю. Лазорайтісом та депутатом литовського сейму Е. Скіпою. Зокрема Ю. Лазорайтіс був одним з тих небагатьох, що прийшли у

1938 р. у Роттердамі на похорон Є. Коновальця. Також на похороні був присутній консул Литви у Роттердамі, а у самій Литві ряд газет вмістили офіційні некрологи з нагоди загибелі Коновальця⁴⁴.

Ще однією державою ультраконсервативної орієнтації, у якій намагалася утвердитися ОУН, була Фінляндія. Колишня частина Російської імперії у 1917 р. змогла вибороти собі незалежність. Фінляндією керував досвідчений політик, барон Карл Еміль Густав фон Маннергайм, швед за походженням, німець за вихованням, колишній російський генерал. Свого часу він навчався у пажеському корпусі та служив у лейб-гвардії 34-го полку разом з генералом П. Скоропадським. Між Маннергаймом та П. Скоропадським традиційно були чудові стосунки. Саме тому Фінляндія мало надавалася для створення у ній мережі ОУН.

Однак за справу взявся Я. Барановський, який у 1933–1934 рр. двічі побував у Гельсінках і зустрівся з малочисленою українською громадою. Є. Онацький у той час критично оцінював намагання секретаря ПУН укорінитися у Скандинавії: тут були ще й сильні білоемігрантські тенденції⁴⁵.

8 квітня 1931 р., на запитання українського кореспондента, колишній посол Фінляндії у СРСР Е. Атті відповів: “У Фінляндії про Україну та про український націоналістичний рух майже нічого не знають. Загально панує думка, що українцям іде головню не так про власну державність, як лише про гегемонію міст, що, мовляв, чому панує Москва, а не Київ, а, по суті, то лише братерські порахунки, і вся євразійська рівнина представляється з національного боку одноціло”⁴⁶.

З червня 1931 р. Є. Онацький писав до В. Богуша (“Макара”): “Дорогий Богуше!.. Треба зв’язатися з фінляндцями, що все більше починають – і не без причин! – боятися большевиків. Треба їм з’ясувати, в якій тісній злучності зі справами незалежності Фінляндії стоїть справа, української незалежності, на шляху до якої боротьба за українські права у Польщі – лише один із етапів”⁴⁷.

У Фінляндії зосереджувалася величезна кількість втікачів з СРСР, у тому числі українців (оскільки фінська територія розташовувалася неподалік від Ленінграду і згодом з фінської території місто обстрілювалося артилерією). З цими втікачами потрібно було проводити детальну роботу. Один з “втікачів” (“Найденко”), що видавав себе за колишнього комсомольця, який розчарувався у радянській дійсності, згодом виявився радянським агентом.

У 1934 р. до подорожі у Фінляндію почав готуватися Д. Андрієвський, який у своєму листі докладно виклав перспективи такої подорожі. Є. Коновалець відповів: “Щодо листа “Стобара” до мене, то я ставлюся позитивно до його пропозиції поїхати до Фінляндії. Буду старатися роздобути відповідні фонди, щоб цей проект можна було зреалізувати”⁴⁸.

19 квітня 1934 р. Д. Андрієвський знову повернувся до ідеї поїздки у Фінляндію: “... Хочу писати нині в справі поїздки до Фінляндії. Як знаєте, я стою у зв’язку з українцями в Гельсінгфорсі. На чолі їх Баранецький, який в листах робить

враження людини зрівноваженої, солідної, совісної, признається до націоналізму. Через нього помагаю з УЧХ і надсилаю пресу та деякі поради. Громади в Гельсінгфорсі і Выборгу в стадії легалізації. Не обходиться без внутрішніх труднощів. Офіційне положення українців у Фінляндії досі було неясне. Але поволі поліція починає рахуватися з організацією. Тим не менше є деякі зарядження властей, які змушують наших людей іти в московські організації. Москалі добре зорганізовані й мають стислі зносини з фінляндськими фашистськими організаціями.

Вже давніше виникла в мене думка про мої відвідини Фінляндії в цілі залагодження на місці цілого ряду справ серед українців і перед фінляндцями.

Вчора дістав листа з Гельсінок в справі двох нових втікачів. Поліція передала їх на руки українців і провадить слідство.

Це все спонукало мене поставити справу подорожі практично і навідатись до фінського консула. Консул прийняв мене симпатично і я одверто сказав йому, про що йде мова і запитав про візу. Пропонував йому зладити записку для передачі Міністерству. Він від того ухилився і казав, що найліпше все погодити на місці...

... Фінляндський терен важний тим, що лежить поблизу таборів де є сотки тисяч людей, готових до борні. Москалі це давніше оцінили. Є, звичайно, й інші мотиви. Все це змушує мене приложити до нього рук, бодай розглянути на місці. На жаль, це забере немало часу і коштів. Але треба робити, що можна"⁴⁹.

Наприкінці травня 1934 р. Д. Андрієвський виїхав до Фінляндії. Там він зустрівся з представниками українських громад і підготував докладний звіт про становище українців у цій скандинавській країні. Приблизно з 1935–1936 року Є. Коновалець значно активізує фінляндський фактор, оскільки чергове зближення з Німеччиною диктувало звернути більшу увагу на терени, що перебували у безпосередній близькості від Радянського Союзу.

Президент Маннергайм все ще ставився з недовірою до українських націоналістів. Однак відбулися позитивні зрушення у стосунках з фінськими фашистами. Лідер фінських фашистів Ристо Риті досить швидко зрозумів марність своїх сподівань на успіх фашистського руху в Росії. На початку 30-х років єдина російська фашистська організація розкололася на два взаємно ворогуючі центри – у Харбіні та Нью-Йорку. Лідери цих організацій, А. Вонсяцький та К. Родзаєвський, своєю суперечкою, яка перейшла всі межі пристойності, поховали саму ідею фашизму в Росії. Врешті-решт, вони втратили підтримку за кордоном. Фінни одразу ж зрозуміли, що російський фашизм є явищем не надто серйозним, а тому вступили у контакт з українськими націоналістами. З іншого боку, Фінляндія заявила про намір вступити в єдиний Антиконтинентальний пакт спільно з іншими державами ультраконсервативного характеру. Волею-неволею, фінський уряд мусів рахуватися з українськими націоналістами, які перебували у чудових стосунках з німецькими урядовими колами. Все це сприяло більш активній діяльності ОУН у Фінляндії⁵⁰.

У 1940 р., перед самим розколом в ОУН, С. Бандера навіть вимагав перекинути частину націоналістичних кадрів у Фінляндію і створити українські військові підрозділи у складі фінської армії. “В тогочасній міжнародній ситуації”, – писав С. Бандера, – “для нас найважливіше значення має війна між СРСР та Фінляндією. Український визвольний рух має якнайсильніше заманіфестувати, що він повністю стоїть по боці Фінляндії, яка боронить своєї незалежності перед імперіалістичною агресією нашого найбільшого ворога. Ми повинні мірою наших сил і спроможностей виступити активно з допомогою по боці Фінляндії і солідаризуватися з тими всіма міжнародними силами й акціями, які підтримують Фінляндію збройно, політично й матеріально... В діяльності на закордонних теренах зразу поставити, як головну акцію, активне включення у фінсько-советську війну. Для того використати цю обставину, що західні держави заявили по боці Фінляндії і дадуть їй допомогу, зокрема Франція підготовляє висилку на фінський фронт своєї військової частини. В тому ж самому часі, від осені 1939 р., у Франції проводиться насильне мобілізуваннн українців з ЗУЗ до польської армії, мовляв, вони громадяни Польщі. Цьому треба найсильніше протиставитися. Сполучити два моменти в одно і поробити наполегливі старання для зорганізуваннн української військової частини, як самостійного національного легіону з добровольців, з ціллю воювати проти большевиків в обороні волі Фінляндії. Включити цей плян в акцію Французької мілітарної допомоги Фінляндії і в той спосіб запевнити собі підтримку в його проведенні. Таким чином було б спаралізовано насильне включеннн українців до польської армії, і постав би за кордоном український легіон для боротьби з большевицькою Росією”⁵¹.

Однак, план Бандери залишився планом. Реальна ситуація була така, що внаслідок розколу більша частина націоналістичних кадрів у Фінляндії підтримала А. Мельника. Основну роль у цьому відіграв молодий талановитий журналіст Б. Кентржинський⁵². Він зумів з подиву гідною енергією, об’єднати навколо себе всю українську діаспору у Скандинавії, а також активно заявити про себе при фінських урядових установах. Він був особистим приятелем Р. Риті і після приходу останнього на пост прем’єр-міністра Б. Кентржинський отримав змогу активніше пропагувати українську справу у Фінляндії.

З Фінляндії Кентржинський спробував поширити діяльність теренової мережі ОУН на Норвегію. З цією метою (щоправда, безрезультатно) він зустрічався з норвезьким диктатором В. Квіслінгом. Так само безрезультатно закінчилися кілька зустрічей Б. Кентржинського з Президентом Маннергаймом: Маннергайм все ще намагався робити ставку на П. Скоропадського. 12 серпня 1941 р. Маннергайм звернувся через німецького посла у Фінляндії В. фон Блюхера до А. Гітлера з вимогою створити в Україні гетьманат під зверхністю П. Скоропадського⁵³.

Однак після того, як у другій половині 1941 р. Маннергайма було усунуто від влади, українські націоналісти дістали реальну можливість діяти більш активно, зокрема, видавати газету “Українець у Фінляндії”. Завдяки зв’язкам

Б. Кентржинського було видано книгу “Правда про Україну” – перше в історії звинувачення нацизму у злочинах проти української нації. У 1944 р. цю ж книгу було перевидано у Стокгольмі⁵⁴.

Ще однією країною, у якій послідовно протягом 30-х рр. було встановлено ультраконсервативний устрій, була Австрія. Після розпаду Габсбурзької монархії у Австрії владу взяли до своїх рук соціалісти, але вони не змогли її втримати, а тим більше – вирішити усі наболілі питання. Саме тому у цій державі, розташованій між Італією та Німеччиною, набувають широкого розмаху дії ультраконсерваторів та нацистів. Австрійське суспільство опинилося у розколотому стані: націоналісти Австрії тяжіли і до Італії (ідеологічно), і до Німеччини (генетично).

У 20-х роках зароджується австрійський нацистський рух, який по суті був підрозділом німецького нацизму. А. Гітлер ніколи не приховував своїх намірів приєднати Австрію до Німеччини, відродивши, таким чином, на його думку, єдність німецької нації. Фюрер Німеччини завжди критикував Габсбургів, яких називав “нещастям німецької нації”⁵⁵. Існування незалежної Австрії для Гітлера було нонсенсом.

У 30-х роках прем’єр-міністр (канцлер) Е. Дольфус здійснив спробу повести Австрію по італійському шляху: він запровадив корпоративну систему, спробував розпустити парламент. Це, на його думку, сприяло б зближенню з Італією і недопущенню поглинання Австрії Німеччиною. Однак Дольфус став жертвою нацистського заклоту, а його наступник К. фон Шушніг виявився людиною нерішучою та непослідовною. Все це врешті-решт призвело до аншлюзу Австрії з Німеччиною і ліквідації австрійської державності.

Українська громада в Австрії була традиційно сильною. До 1918 р. частина українських земель (Галичина, Закарпаття, Буковина) входила до складу Австро-Угорської монархії. Після поразки українських визвольних змагань 1917–1921 роках значна частина українських комбатантів залишилася саме в Австрії. У Відні відбувся перший збір УВО, до Відня від переслідувань польської поліції у 1921 р. перебрався Є. Коновалець. Звідси він деякий час керував Українською Військовою Організацією, тут почала формуватися ОУН⁵⁶.

У січні–лютому 1929 р. саме у Відні було створено Організацію Українських Націоналістів. Місце проведення Збору було вибрано не випадково. Віденський осередок УВО був чи не найчисельнішим. Тут мешкали такі діячі ОУН, як Я. Барановський, Р. Сушко, Ю. Вассиян та ін. Австрійський уряд цілком нейтрально ставився до українських націоналістів і не перешкоджав їх діяльності.

На початку 30-х років Є. Коновалець створив Військовий штаб ОУН, який мав займатися питаннями військової стратегії і акумулювати інформацію про військово-технічний потенціал країн – ймовірних суперників (СРСР, Румунії, Польщі). Один з осередків Штабу розмістився саме у Відні, де його очолив Р. Сушко. Вигідне (з точки зору ОУН) розташування Австрії – на межі Німеччини та Італії, неподалік від Польщі, а також велика кількість українців у

цій державі, рівно ж як і спорідненість історична, зіграли свою роль: Віденський осередок став визначальним у політиці ОУН. Військовий штаб ОУН у Відні складався з Р. Сушка, Я. Барановського, А. Чемеринської та А. Мельника⁵⁷.

Австрійський осередок займався безпосереднім вивченням питань втілення в життя військових доктрин ОУН. Саме тут почали створюватися склади зброї й амуніції. Р. Сушко розробив план організації тилів на випадок війни в Європі⁵⁸. Після того, як у 1934 р. Р. Сушко вирушив у тривале відрядження до Америки, віденський центр очолив генерал В. Курманович, колишній начальник штабу УГА. До роботи у центрі залучали й Р. Ярого, який був неперевершеним аналітиком і знавцем теорії військового мистецтва. Є. Коновалець неодноразово бував у Відні і навіть збирався переїхати сюди на постійне проживання у випадку, коли б Швейцарія настоювала на його вигнанні⁵⁹.

У нашому розпорядженні майже не має документів, про стосунки українських націоналістів з австрійським канцлером Енгельбертом Дольфусом. Лише Є. Онацький у листі до Д. Андрієвського від 18 липня 1938 р. говорить про те, що “австрійський канцлер Дольфус однозначно висловився за підтримку національно-революційних рухів у Європі і заявив про неприпустимість розвитку у Європі комунізму та націонал-соціалізму. На його думку, “майбутнє за корпоративною і соціальною Європою, де немає партійного тиску на маси, а всі зорганізовані в одній єдиній державі”⁶⁰. Тобто, Е. Дольфус цілком реально намагався перевести Австрію у фашистський стан і виступити у ролі захисника та лідера всіх поневолених народів.

У 1934 р. симпатії ОУН опинилися на боці нацистів Австрії, очолюваних Артуром Зайсс-Інквартом. Хоча у цьому питанні думки різко розділилися. Я. Барановський, наприклад, у 1934 р. здійснив кілька відвідин штаб-квартири нацистів у Відні. У той же час Є. Онацький гнівно писав у щоденниках: “Націонал-соціалісти і тут виявили свою типову німецьку нетактовність. Вони пішли шляхом терору і вбили канцлера Е. Дольфуса, оборонця австрійської незалежності, приятеля Італії. Вбито його, того самого дня, коли він мав їхати в гостину до Б. Муссоліні, в якого вже гостювали жінка і діти Е. Дольфуса. Вбито його в варварський спосіб, залишивши конати дві години і відмовивши йому всякої лікарської допомоги. Більше того – відмовлено у допомозі духовній (Дольфус як католик просив прислати йому священика). Можна собі уявити, яке враження викликали ці подробиці смерті Дольфуса в тій Італії, задля зближення з якою, як писав Гітлер, “не повинна бути затяжка ніяка жертва”⁶¹.

Згодом той самий Є. Онацький писав: “Убивство Дольфуса викликало в Італії незвичайно гостру реакцію проти націонал-соціалістичної Німеччини: “Не можна переговорювати двічі в умовах моральної рівності з людьми, які з таким цинізмом порушують закони честі”, – писав римський “Іль Мессаджеро”. А “Іль Пополю д’Італія”, щоденник самого Муссоліні, висловився з цього приводу так на адресу А. Гітлера: “Ми можемо прийти до наступного висновку: або Гітлер не дотримав свого слова, або не зміг його дотримати. Обидві гіпотези

дуже поважні. Ми виходимо з точки зору, що світ потребує диктаторів, але не потребує брехунів, а ще менше – безсилим провідників. Не вистачає прибратися в титул і назву диктатора, треба, ще й бути їх гідними!” Отже, треба, прийти до висновку, що культ успіху в тій формі, в якій він виявляється в націонал-соціалістичній Німеччині веде не до успіху, а до морально-фізичної ізоляції, себто до невдачі”⁶².

З Віднем були пов’язані не лише певні успіхи у діяльності ОУН. Як великий центр української еміграції, Відень ще й був місцем численних скандалів, пов’язаних з ОУН. У 1933 р. Відень фігурує у листах націоналістів в зв’язку з акціями Я.Макогона, у 1934 р. – через дії монархіста Залізняка, у 1932 р. – через інтриги колишнього члена ПУН Л. Костаріва. У 1939 р. тут безслідно зник Крайовий Провідник ОУН М. Тураш, у його зникненні деякі історики вбачають руку Я. Барановського.⁶³

Ще більше поживлюється життя українських націоналістів у Відні після аншлюзу Австрії у 1938 р. Саме того року до Відня приїздить А. Мельник. Тут відбувається його інавгурація як нового Голови ПУН. З Відня А. Мельник видає свої перші звернення до українських націоналістів, датовані жовтнем 1938 р.⁶⁴. У Відні водночас створюються центр, який мав відповідати за політику ОУН у умовах будівництва Карпатсько-Української держави. Звідси має надходити зброя, амуніція, медикаменти до Хуста. Звідси приїзять на Закарпаття Я. Барановський, О. Кандиба, В. Курманович, М. Капустянський⁶⁵. Напередодні Другої світової війни А. Мельник у Відні зустрівся з шефом Абверу В. Канарісом. Під час цієї зустрічі було обговорено питання державного будівництва в майбутній Українській державі⁶⁶.

Однак Відень не міг зрівнятися за своїм значенням у зовнішній політиці ОУН із Німеччиною, Італією чи навіть такими державними утвореннями, як Литва чи Югославія. Об’єктивно австрійський уряд був не настільки лояльним чи прихильним до української справи: він міг забезпечити лише нейтралітет, а тому націоналісти могли використовувати Австрію лише як базу для своїх певних дій – але аж ніяк як головний терен діяльності.

Історія стосунків ОУН з “малими” європейськими державами, де у міжвоєнний період розвивався ультраконсервативний (профашистський) уклад життя, рівно ж як і історія стосунків з національно-визвольними рухами на Сході Європи, є надзвичайно слабо вивченою і тому нині її потрібно відслідковувати по крихтах. ОУН приділяла чимало уваги своїм дипломатичним стосункам з цими державами: воїни могли порівняно мало, але лише у плані військового. Але ці держави могли надати (і надавали) Україні та націоналістам посильну допомогу у здобутті чи наближенні незалежності – як бази, як держави діаспори, як великі видавничі центри і цієї їх ролі не можна недооцінювати.

FOREIGN CONNECTIONS BETWEEN ORGANIZATION OF UKRAINIAN NATIONALISTS AND “SMALL” EUROPEAN COUNTRIES AND RADICAL RIGHTIST ORGANIZATIONS

Taras MARYSKEVYCH

Ivan Franko National University of Lviv, Department of Regional History

One of important activities of OUN was the creation of foreign connections with countries which would be able to help this organization in its struggle. The author shows this work as one of the most important activities of OUN.

Key words: OUN, Lithuania, Poland, Hungary, Romania, Estonia, Latvia, cooperation

¹ Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН. // ОУН 1929-1954 / Д. Андрієвський . – На чужині: Видіво Першої укр. друкарн, 1955. – С.218.

² Диктаторы и тираны. Смоленск, 1997. Т.2. – С.304.

³ Ростовець М. Скоропадський та скоропадчуки / М. Ростовець . – Саскатун, 1939. – С.16.

⁴ Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький. – Т.ІІІ. – Торонто, 1984 – С.45.

⁵ Там само. – С.71.

⁶ Смит Д.М. Муссолини / Д.М. Смит. – Смоленск, 1996. – С.210.

⁷ Онацький Є. У Вічному місті / Є. Онацький –Т. ІІІ. – С.371.

⁸ Там само. – С.371.

⁹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі– ЦДІА України у Львові. – Ф.309 (Наукове товариство ім. Шевченка м. Львів). – Оп.1. – Спр.1198. – Арк.1–3.

¹⁰ Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький – Т.ІУ. Торонто, 1984. – С.48.

¹¹ Бондаренко К., Киричук Ю. Трагедія і велич Карпатської України / К. Бондаренко, Ю. Киричук // Республіканець. 1994. № 3–4. С.83.

¹² Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький –Т. ІУ. Торонто, – С.56

¹³ Бутковський І. Остання сотня / І. Бутковський // Сучасність. – 1967. – № 9. – С.90.

¹⁴ Вегеш М. Наш край назавжди залишиться українським / М. Вегеш // Наука і суспільство. – 1992. – № 3. – С. 25–26.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Боляновський А. Переговори Української Повстанської Армії з угорською армією (кін.1943–поч.1944рр.) / А.Боляновський // Україна в минулому. – Вип. – К. – Львів, 1995. – С. 52–59.

¹⁸ Стерчо П. Карпато–українська держава / П. Стерчо. – Львів, 1995. – С.210.

¹⁹ ЦДІА України у Львові. Ф.359 (Осип Назарук). Оп.1. Спр.416. Арк.2; Спр.119. Арк.133.

²⁰ Жуковський А. Історія Буковини / А. Жуковський. – Т.2. Чернівці, 1994.– С.28.

²¹ Квітковський Д. Боротьба за Українську державу / Д. Квітковський. – К.,1994. – С.15.

²² Zelenski W. Zabojsstwo ministra Pierackiego / W.Zelenski. – Warszawa, 1996. – S.48.

²³ Сціборський М. Сучасна Румунія / М.Сціборський// Самостійна Україна. – 1936. 17 вересня.

²⁴ Оршан Я. Націоналізм не держиться самими багнетами / Я. Оршан // Українське Слово. – 1938. – 1 травня.

²⁵ Eastern European Nationalism in XXth Century / By ed. Jf. P.Sugar. – New York, 1995. – P.166.

²⁶ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф.П–3(Львівський обласний комітет Комуністичної партії України). Оп.1. Спр.67. Арк.35.

²⁷ Бутковський І. Остання сотня / І. Бутковський // Сучасність. – 1967.– № 9. – С.90.

²⁸ Дуда А. Буковинський курінь / А. Дуда, В. Старик. – Чернівці–Київ, 1995. – С.114.

²⁹ Там само.

- ³⁰ Книш З. Ярослав Барановський / З. Книш. – Торонто – Париж, 1990. – С.83–84.
- ³¹ Книш З. Ярослав Барановський / З. Книш. – Торонто – Париж, 1990. – С.84.
- ³² Диктаторы и тираны. Т.2. С.159–161.
- ³³ Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький. – Т. II. – Торонто, 1984. – С.48.
- ³⁴ Там само. – С.297.
- ³⁵ Там само. – С.366.
- ³⁶ Там само. – С.367.
- ³⁷ Бойко Ю. Євген Коновалець та Осередньо–Східні Землі /Ю. Бойко. – На чужині, 1951. – С.33.
- ³⁸ Кулинич В. ОУН і Литва / В. Кулинич // Самостійна Україна. 1994. – № 1. – С.28.
- ³⁹ Там само. – С.26.
- ⁴⁰ Бойків О. Мої зустрічі з Полковником / О. Бойків. – Париж .1978, – С.637.
- ⁴¹ Там само. С.635
- ⁴² Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький. – Т. III. Торонто. – С.439.
- ⁴³ Там само.– С.345.
- ⁴⁴ Українське Слово. – 1938. – 5 червня.
- ⁴⁵ Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький. – Т. II. – С.48.
- ⁴⁶ Там само. С.47.
- ⁴⁷ Там само. С.107.
- ⁴⁸ Онацький Є. У Вічному Місті / Є. Онацький.– Т. IV. – С.132.
- ⁴⁹ Там само. С.148–149.
- ⁵⁰ Андрієвський Д. Міжнародня акція ОУН. – С.216.
- ⁵¹ Бандера С. Перспективи Української Революції / С. Бандера. – Мюнхен: Видавництво ОУН, 1978. – С.182.
- ⁵² Кентржинський Б. На Скандинавському секторі ОУН // ОУН 1929–1954/Б. Кентржинський. – Торонто, 1968. – С.247.
- ⁵³ Дані про це наводить Б.Кентржинський, опираючись на фінське видання: Blucher W. Von. Odwesdağra ar Diplomatiska minnen fran Finland 1935–1944. – Helsinki, 1950.
- ⁵⁴ Кентржинський Б. На Скандинавському секторі ОУН. – С.304.
- ⁵⁵ Гитлер А. Моя боротьба /А. Гітлер. – Ашгабат, 1992. – С.233.
- ⁵⁶ Книш З. Становлення ОУН / З.Книш. – К., 1994. – С.4–8.
- ⁵⁷ Капустянський М. Зариси споминів 1929–1938 рр. // Генерал Микола Капустянський. Мюнхен, 1985. – С.27.
- ⁵⁸ Бондаренко К. Полковник Роман Сушко / К. Бондаренко // Українське Слово. 1994. 24 лютого.
- ⁵⁹ Онацький Є. У Вічному Місті – II. – С.244.
- ⁶⁰ Там само. – III. – С.289.
- ⁶¹ Там само. –Т. IV. – С.237.
- ⁶² Там само. –Т. IV. – С.250–251.
- ⁶³ Мірчук П. Революційний змаг за УССД / П. Мірчук. – Нью Йорк Торонто. – Т.1. – С.72.
- ⁶⁴ Українське Слово. 1938. 16 жовтня.
- ⁶⁵ Стерчо П. Карпато–Українська держава / П. Стерчо. – Львів. 1994. – С.118.
- ⁶⁶ Книш З. Перед походом на Схід / З. Книш. – Вінніпег, 1961. – С.224.